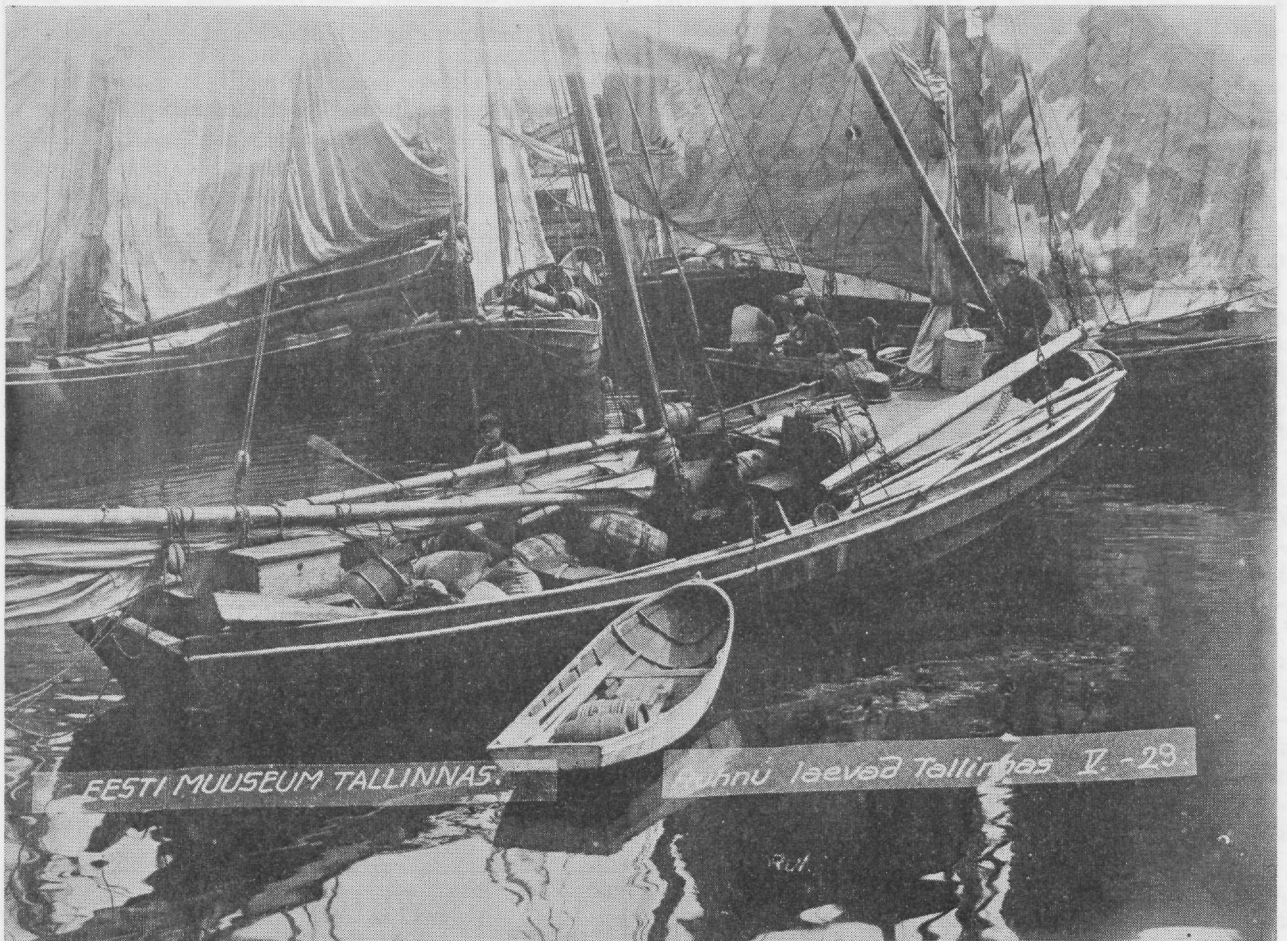


KUSTBON

Nr 4 Årgång 31

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1974



EESTI MUUSEUM TALLINNAS.

Runöbor i Revals hamn. Bilden är från okt 1925

Runöbor i Revals hamn. Bilden är från okt 1925

Nord Museet



Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Viktor Aman*

Redaktionssekreterare: *Maria Broman*

I redaktionen: *Joh. Hammerman, Alf Heldring,
Alex. Samberg*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07-4. Tel. 56 16 37

Utkommer 1974 med fyra nummer

Prenumerationspris 1974 24 kronor

Annonpris: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
1/8 40:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr

Dödsannonser 60 kr.

Stockholm 1974 • Svenska Tryckcentralen AB

SOVs arkiv och möteslokal

Vikingagatan 25

113 42 Stockholm

Tel 32 48 78

Innehåll

<i>En julresa</i>	3
I Vantörs församlingssal	4
En julresa	3
Runö-jubileet av <i>H Norrgren</i>	5
Två dikter av <i>E Lagman</i>	6
Minnen kring en väg av <i>M Hamberg</i>	7
Om mjölk och mjölkprodukter av <i>R Aman</i>	8
Opa Run av <i>F Österman</i>	11
Som lärarinna på Runö av <i>A Hermansson</i>	14
Avlidna	17
Bemärkelsedagar	19

Abraham Hollman

har skildrat livet på Runö i ord och bild, framförallt i bild. Runöbons vardag och helg, sysslor, kläder och redskap, bebyggelse, natur och viktigare händelser finns på hans teckningar, vanligen utförda med färgkrita. Han har naturbegåvningens eget sätt att gestalta, och han lyckas till betraktaren förmedla sin egen stämning — det som all konst strävar till.

Några av hans teckningar — i svart-vitt förstås — återges i detta nummer.

KALLELSE

Lördagen den 1 mars 1975 med början kl 18.00

håller estlandssvenska föreningen

SVESKA ODLINGENS VÄNNER

ordinarie årsmöte

i EESTI MAJA, Wallingatan 34, 1 tr i sal 1
(intill Norra Bantorget), Stockholm.

1. Dagordning enligt stadgarna
2. Fastställande av stadgändringar, som motogs på extra årsmöte den 9/11 1974.
3. Val enligt de nya stadgarna.
4. Övriga frågor.

Därefter andra underhållande inslag samt utlottning av basturökt skinka.

Serveringen betingar ett självkostnadspris på kr 15:— per person.

Styrelsen för

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

hälsar Dig hjärtligt välkommen.

ESTLANDSSVENSKARNAS KRISTNA FÖRENING

inbjuder till

JUL- OCH FAMILJEFEST

söndagen den 5 januari 1975 kl 14

i Immanuelskyrkan, Kungsstengatan 17,
Stockholm

*Program med gamla julsånger och julminnen
hemifrån. Servering*

Ett varmt och innerligt tack till alla som gratulerat mig på min 80-årsdag.

Katarina Hammerman

UNGDOMSTRÄFF

Du Ormsö-ungdom bör vara intresserad av att få träffa jämlingar för att senare "växa in" i SOVs planerade ungdomsaktiviteter.

Bygderådsmedlemmen Johan Landman med sin Katarina ställer sitt hus till förfogande för en första träff någon gång i januari 1975.

Ring 36 36 67 eller 36 35 68 efter kl 18 och tala gärna med dottrarna Ulla, tel 29 76 65 eller Inga Britt om tidpunkt för träffen!

— Kanske lördagen den 18 januari 1975?

Adressen är: Flystaslingan 8, 163 60 Spånga.

En julresa

Ur ett brev till Ev Fosterlandsstiftelsens styrelse
8 mars 1878.

Missionären Johan A Falk var utsänd till Rågöarna, där han dock mötts av misstro och inte trodde sig kunna uträtta något. Han skriver långa brev hem till EFS:s styrelse. Ur ett brev på 18 sidor har vi tagit följande berättelse.

Falk har över julen varit hos Thorén på Nuckö, där Herren vederkvickt honom. Till julfirandet hörde en gran "klädd endast med ljus, såsom varande bruket på Estlands öar". Thoréns elever sjöng i julottan och i högmässan. Tillsammans med Thorén besökte han också en skola, där en av Thoréns elever nu var lärare. Mycket folk hade kommit. Där sjöngs fyrstämiga sånger av Sankey och ur Pilgrimssånger. Efteråt bjöds på mat — salt fisk, smör och öl, som folket hade burit dit. "Folket ville icke gå sin väg, utan så länge vi funnos på stället, var det kvar, somliga sjöngo och andra åter gräto. Guds rike tycktes krypa fram mer och mer på Nuckö."

Falk besökte även Ormsö, och vistelsen där gjorde honom "nästan häpen, ty det var såsom om elden hade varit lös i alla byarne utom en. — — — Folket strömmade ur kyrkan, så fort presten hade sagt amen, och hals öfver hufvud in i skolrummet, som icke rymde 8:e delen af dem som voro i kyrkan". — — — Talaren "måste gå in igenom fönstret". "Nästan hvarje dag i veckan var folket tillsammans omkring Guds ord, bönderna sjelfva predikade väldeligen och icke såsom de skriftlärde och fariséer." "De ogudaktige hafva grufveligt trångt, ty de nyväckta låta icke bli dem."

Under hemfärden från Paschlep till Rågö måste de övernatta i en "bondperja". "Jag steg in, skjutsbonden tog hand om hästarne, men jag måste så fort som möjligt begifva mig ut för att få tillbaka andan. Stugan var fullkomligt uppfylld av rök och ungefär 30 graders värme. Jag gick ut dit der hästarne skulle vara (naturligtvis under samma tak) och tänkte att sätta på mig pelsen för att lägga mig derute i höet, men jag vågade icke, ty man hade 15° kallt ute. Det fanns ingen annan utväg än att gå in i röken och den qvävande och osunda värmen. Byns befolkning voro svenskar, men de talade estniska. Min skjutsbonde talade ock estniska, och han fick tjäna mig som tolk. Jag hade ock en Jesu vän i honom.

Mor spann och såg om den lille, pigan knypplade spetsar och skötte om lyset, som bestod af bränna porkar (skurna trästickor). Det kom nu en herre in till oss, man måste städa af något, tyckte mor. Pigan kastade bort knyppeldynan, fick tag i en gammal qvast och svängde af golfvet, förde bort ljuskärningen bakom ugnen och i stället tändes en liten lampa och upphängdes på väggen. Nu snart är allt bra!

God Jul Gott Nytt År

Styrelsen för SOV
Kustbons redaktion

Byn låg vid hafsstranden 3 verst öfver till Rogö, att jag väl såg mitt hem, men kunde icke komma öfver. Folket i byn visste väl hvem jag var och kommo flera stycken in till bonden, der vi voro, jag trodde, att det var af nyfikenhet, men det var icke fallet. Vi uppmuntrades att sjunga sånger och min skjutsbonde öfversatte till estniska språket, att de kunde förstå orden. De voro icke belättna med en sång, utan vi måste sjunga flera stycken för dem. Någon frågade mig huru det nu var på Rogöarne, om folket ville höra Guds ord. En annan tillade: "Tänk hvad rogöfolket är lyckligt, som får lära sig sjunga dessa vackra sånger och höra Guds ord predikas." En annan åter sade: "Herrn skall komma hit till oss och lära oss att sjunga."

Nu åter igen skulle matsäcksknytet fram med den stora sura bullan. (Hästarne skulle hafva af samma kaka.) Men mor kom fram med ett stort fat med bondbönor och dertill ett stycke fläsk i hvarje hand, som lades på bordet. Vi åto, nöden har ingen lag, det smakade rätt bra.

Vi skulle nu lägga oss, folket gick sin väg. Pigan kom in släpande med en halmkärve, vi redde till en bädd så god som möjlig, togo in slädfällen, lade under hufvuden sätes dynan, mor kom verkligen med ett lakan, men vi tackade för det, emedan vi lågo i kläderna. Jag sof icke mycket, men skjutsbonden sof.

En stund efter sedan vi hade lagt oss kom bonden vadande med sina 2 drängar, som då först skulle äta, gingo derefter till hvar sin säng, började genast snarka och sofva värre. En tid (?) derefter gal tuppen kl är 12. Han sitter der på ugnen med 4—5 hönor omkring sig. Katten låg straxt nere vid min fot, surrar och spinner. Wäggarne hvimla af lögsacker (?) (en fluga som flygmyran).

Nu är det tyst en stund, men det dröjer icke så länge, innan man får höra ett flaxande af tuppens vingar och ett gällt galande kl är tre, och åter ett galande kl är 4.

Nu är allt tyst till inemot kl 7, då steg bonden upp ur sängen, båda drängarne stiga ock upp och mor syslar med maten.

Mor kom nu in med maten, ett aflångt bord sättes fram och alla slå sig ner för att äta. Vi å vår sida blefvo icke nu bjudna, utan söka parla oss i väg så fort som möjligt. Nattherberget kostade ingenting. Det är merändels en sådan sed ibland folket, att främlingar skola hafva mat och natt loge fritt utan ersättning.

Nu äntligen komna på släden och bonden följer oss en bit för att visa oss vägen, så att vi icke behöfva falla ned i djupet."



Nils Lagman

I Vantörs församlingssal

9 november 1974

Det är nog välbetänkt att komma i tid, för tiden före början är egentligen den intressantaste — vi vet ju alla att det mest spännande är att vänta på något, helst något gott. Portarna har öppnats, och så kommer de in genom den liksom spanande, den ena efter den andra, än en rickulbo, än en ormsöbo, än någon från någon annan svenskort. Vid bordet sitter Thomas från Runö och säljer biljetter till ett lägsta pris av tio kronor. Därefter går man in i den tegelväggade salen. Man ser sig omkring litet avvaktande, tills det blixtrar till av igenkännande och vänskap och kontakt här och där och överallt i huset. Våra ledare ser något ansvarstygda ut, går och ordnar med folk och grejor, och ibland ser man flera ansvarshuvuden ihoplutade i tung klunga: då diskuteras kvällens strategi.

Det ger en lugn, djup tillfredsställelse att se alla dessa kända ansikten: de är en del av ens liv, den del som blev avbruten där långt bortom åren. Nu stiger minnena därifrån upp igen, nu lever bygden så som den en gång var.

Ljusen tänds på borden. Samtalet böljar. Klockan drar sig fram till sju, och Hugo skruvar på en röststark högtalare. Han hälsar alla välkomna. Menigheten sjunger Gustav Adolfs gamla fältpsalm "Förfäras ej, du lilla hop" till Brigitta Lorentz' ackompanjement.

Så följde ett tidigare utlyst extra årsmöte. Einar Hamberg valdes till mötesordförande och Joh Hammerman till sekreterare. En kommitté har utarbetat nya stadgar för föreningen, och förslaget presenterades för mötet. Föreningens nya organisation antogs av årsmötet. Så diskuterades de enskilda paragraferna och klubbades. Stadgarna skall slutgiltigt antas av nästa ordinarie årsmöte.

— En dryg halvtimme tog årsmötet. Drygt 70 medlemmar deltog. Hela antalet närvarande var omkring 150.

Unisont sjöngs "Hösten är kommen" och därmed hade man gjort sig förtjänt av kaffe. — Det är ju på modet nu för tiden att gruffa om könsroller, men den-

na gång var det ingen som protesterade, även om det var enbart flickor som kom med drycken.

Brigitta Lorentz läste två dikter av Edvin Lagman, vilka hade ingått i Kustbons oktobernummer. Så sjöngs "Du hemmets jord", som alla estlandssvenskar gärna sjunger.

Våra arrangörer hade fått tag i en ovanlig film, som de visade för folket. Det lät sällsamt att höra filmens speaker tala om "den svenska ön i Tsar-Ryssland". Det var Runö det. Filmen var nämligen från 1912 och visade ångfartyget "Saga" på kryssning till Runö och till sydsvenska städer och Danmark.

"Härlig är kvällen" sjöngs och "När ljusen tändas där hemma".

Det hade kilat en del löst folk omkring, medan vi andra hederligt drack kaffe; somliga hade varit lott-säljare, andra folkknäppare. Nu kom skinkorna fram och gick bort igen, mottagna av glada vinnare med julfröjd i blicken. De obesinkade lottägarna kunde vinna tröstpriser, och alla hade vi vår behållning av kvällen.

Vi sjöng "Modersmålets sång". Ljusen släcktes, borden dukades av, vår skara tunnades efter hand ut, och SOVs höstsamkväm var till ända.

Så övermåttan lycklig . . .

Kärke-gobben "kyrkvaktmästaren" på Ormsö hade på julaftonen smakat något av ölet, och det hade också blivit något sent. Nästa morgon tjänstgjorde han i julottan. Där satt han nu med klockrepet i näven och väntade att gudstjänsten skulle ta slut, för då skulle han ringa då folket gick ut.

Prästen stod i predikstolen och bara predikade. Men ordet och ölet kan göra en människa sömning. — Plötsligt spratt han ur sin slummer, såg med dimmiga ögon något röra sig därborta och skyndade sig skuldmedvetet att dra i klocksträngen . . .

Då kyrkoherden efteråt frågade vad han hade menat med att börja ringa mitt i predikan, försvarade han sig:

— Ja, man blåi sja så sänke licklën . . .

Sten Karling (närmast) och
John Lindström

N Lagman foto

Runö-jubileet



Lördagen den 19 oktober avslutade runöborna firandet av sina 30 år i Sverige, ett firande, som hade inletts den 8 och 9 augusti på Singö. Den här gången hade man förlagt sammankomsten till "Bygget" i Stockholm. Omkring 150 personer hade kommit. Utmärkande för jubileumsfirandet här som på Singö var frånvaron av all nostalgi, som annars ofta präglar invandrarjubileer. Här uttrycktes enbart glädje och tacksamhet över att man under de oroliga krigsåren haft ett "moderland" att komma till. Efter 30 år i Sverige har man också fått tillräckligt avstånd till livet på Runö för att börja bli intresserad av att försöka få fram och börja samla det särpräglade i Runös gamla kultur.

I Stockholm började firandet med att ordf i jubileumskommittén, Matts Österman, hälsade välkommen. Därefter visade ing Herbert Sundin vackra, vältagna bilder från besök på Runö 1938 och 1939 samt från den allra första tiden här i Sverige. Högtidstalet hölls av prof Sten Karling, som under åren 1933—1941 var professor i konsthistoria vid universitetet i Dorpat. Hans tal blev en koncentrerad och gripande skildring av Estlands växlingsrika historia före och under dess korta tid som självständig stat. Talet illust-

rerades med bilder av kulturhistoriskt märkliga byggnader i olika delar av Estland.

Efter föredraget blev det middag med ett kort anförande av prof Karling, varefter kyrkoherde John Lindström berättade om sina 2 år som präst på Runö, och Agnes Olsson-Hermansson, som en gång varit folkskollärare på Runö, framförde hälsningar från åländska vänner. Ordf i Runöbornas Förening, Tomas Dreijer, tackade talarna å de församlades vägnar.

Flera av de närvarande runöborna var "pätsekas" klädda i Runö-dräkter, och efter middagen dansade dessa gamla Runö-danser från bröllop och barndop och sjöng två sånger på det gamla Runö-målet. Thomas Lorentz, Runös egen storsångare, sjöng solo två på Runö särskilt populära visor. Utöver detta förekom runska jullekar, auktion av skänkta saker, lotterier m m, och så dansades det förstås så golvet gungade.

Förutom de redan nämnda hade av gamla Runövänner infunnit sig fru Karling, fru Sundin, fru och professor Gerhard Hafström, och agronom Henry Larsson, som ett år bott på Runö och då bland annat försökt lära runöborna modernt jordbruk, och så Alex Samberg, som en tid tjänstgjort både som lärare och präst på Runö. SOV var representerat av sin vice ordf Alf Heldring, Göran Treiberg och docent Elmar Nyman. Dessutom fanns bland gästerna flera andra representanter för övriga estlandssvenska folkgrupper.

Vid jubileumsfirandet på Singö framlade professor Gerhard Hafström bevis för att svenskarnas bosättning på de estniska kusterna och öarna måste ha skett under folkvandringstiden, dvs för mer än 1 000 år sedan, och i sitt inledningsanförande där uttalade Tomas Dreijer runöbornas varma tack till Sveriges regering och folk för all deras hjälp vid hitkomsten och bosättningen här. I motsats till så många andra, som såsom flyktingar måste söka skydd i Sverige, återvände vi estlandssvenskar frivilligt till vårt ursprungsland och blev mottagna som kära fränder tack vare gamla rikssvenska vänner, varav flera ingick i Kommittén för estlandssvenskarna, vid jubileet på Singö och i Stockholm representerade av professor Gerhard Hafström. Vi runöbor började och vi vill sluta vårt jubileumsfirande med att upprepa: Tack alla svenska vänner, tack Sverige!



Helena Norrgren



Källskon
P Söderbäck foto

Kontrast

Så sjöng då solen med susande stämma
och skogarna var musik
i vaknandets timme kring byn därhemma
vid glittrande vik.
Och spindeln vävde sitt daggiga slag
i hasselns sommardrömmar.
Men människorna for till sin slätterdag
med lösa tömmar.

*

Det första gryningsljuset
rann genom skogen.
Himlen bleknade till morgon.
När vi bröt upp från lägret
lyste solens strålar
genom de gnistrande dropparna
i ett spindelnät
mellan en hassel
och det närmaste kanonröret.
När vi marscherade
slets spindelnätet sönder.

Edvin Lagman

Våra spår

Solljuset var starkt
över det blå havet
och de vita seglen.
Fötterna minns den fasta sanden
som vågorna slickade,
och backsippornas silverfjun
flimrar ännu i vinden
under ögonlocken.

Men de spände taggtråd mot havet
och lade minor i sanden.
De grävde skyttevärn
där backsippan blommade
och sköt efter oss
när vi hissade vårt segel.
De tog vår gröda
och våra djur
och de betalade med skräck och död.

Näckrosen simmar
ensam i kärret
och rönnen doftar i juni
bara för minnena.
Ännu lyser solen
över det blå havet.
Men sanden väntar förgäves
på våra spår.

Edvin Lagman

Ruiner av fästningen vid Derham.

(Nedan och t h)

Foto E Rydén



Minnen kring en väg

Under alla de år som Kustbon utkommit i Sverige, har många minnen ifrån den forna hembygden kunnat läsas i dess spalter. Det har kanske varit ett personligt minne eller minnen som anknutit till en viss bygd och som har givit denna en viss särprägel. Denna artikel kommer att handla om en väg, nämligen den stenbelagda vägen ifrån Roslep till Dyrhamn, men innan vandringen börjar, så vore det kanske lämpligt med en liten berättelse för de icke initierade om tillkomsten av denna väg.

Vägen började byggas år 1915 och var färdig att tas i bruk 1917. Den hade en längd av ca 4 km och en bredd av ca 2,5 meter. Anledningen till detta vägbygge var att underlätta transporten av krigsmaterial och andra militära förnödenheter till fästningen i Dyrhamn och tillkomsten hade således enbart militärt syfte. Traktens män såväl som kvinnor i arbetsföra åldrar var sysselsatta med bygget, men också folk från andra socknar deltog; man tog tillfället i akt att tjäna en slant när nu tillfälle gavs.

Innan själva bygget tog sin början, hade all sten huggits till passande bitar av de sk "stenkampare", och man får nog beundra dessa mäns arbetsprestationer, med hänsyn till de primitiva verktyg som de hade till sitt förfogande och de massor av sten som högs. Själva bygget startade vid fästningen i Dyrhamn och avslutades på Rosleps "koinbackan" (kvarnbacken) vid Nigosstälhone. Det har sagts mig att Johan Pålberg och Kristjan Westerby var de som satte de sista stenarna, och om så icke är fallet hoppas jag att Johan Pålberg har överseende med detta påstående.

Efter denna lilla presentation av vägens tillkomst hoppas jag att läsarna vill följa med på en vandring på denna unika väg, som slingrar sig förbi stugor och träd — det skulle ha varit en fröjd för ögat att få beskåda den på ett flygfoto. Vi börjar vid "Nigosstälhone" och vid "Nibondas koine" böjer vi av åt höger. Till vänster har vi bönehuset och till höger brandstationen. Vi fortsätter sedan förbi Jakas Herman, där vägen böjer av åt vänster och har nu hunnit till skolan på höger sida. Sedan fortsätter vi mot Lillback och litet längre fram till höger har vi två stenar, den ena något större än den andra. De kallades för "Katta och

Hun". Som barn brukade man kasta små stenar på dessa, ty djuren skulle matas.

Vägen böjer nu åt vänster och fortsätter förbi Storback. Där blev man tvungen att lägga vägens sträckning genom en sandås, och där finns nu sandvallar på bägge sidor. Vi fortsätter och strax innan man kommer in i snårskogen där vegetationen övergår från barrskog till blandskog, har vi till vänster en stor sten som kallas "Rebarbosoxen". På denna sten växte bland annat stensöta, och som barn brukade man tugga stensötans rotstock med dess söta och lakritsartade smak. Efter Rebarbosoxen fortsätter vägen genom en ung snårskog och böjer snart av till vänster. Vandringen fortsätter och snart svänger vägen till höger. Till vänster har vi "Lillgos ni stue" och litet längre fram på samma sida "Joel Nymans stor re huse".

Nu har vi hunnit fram till fästningsområdet, där vägen grenar sig i tre grenar som sedan fortsatte till olika platser inom befästningsområdet. Kvar finns nu endast rester av bebyggelsen förutom "Dapp Johannes stue". Fästningen med tillhörande byggnader sprängdes av ryssarna själva den 18 februari 1918. Detta område blev sedan under efterkrigstiden ett kärt tillhåll för traktens ungdom och då i första hand pojkar, som strövade omkring och letade efter krut som sedan användes till de hemmagjorda pistolerna. Någon större nytta hade ortsbefolkningen icke av denna väg, enär det var besvärligt att färdas på den med häst och vagn, men på senare tid då bilarna började att komma, utfördes en del transporter längs vägen till hamnen i Dyrhamn.

Det finns helt säkert många minnen för de flesta ortsbor som är förknippade med denna väg och mitt syfte har varit att få minnen som fallit i glömska att på nytt vakna opp. Hur många har icke följt denna väg till den forna fästningens jordvallar och suttit där en härlig försommarskväll och sett solen sjunka ner under horisonten med Odensholm rätt utanför, Spithamns udde till höger och "Deramvike" något längre in. Om man nu under rådande förhållanden skulle få göra en färd längs vägen, så undrar jag om man icke skulle bli besviken, ty de härliga minnena skulle med sannolikhet förbytas i vemod.

M Hamberg



Richard Aman:

Om mjölk och mjölkprodukter

Ur bygderådets samlingar. Uppgifterna gäller Nuckö (Österby)

Mjölken som man nyttjade i hushållet var enbart komjölk. Tidigare har man även hållit sig med getter, men under 1900-talet fanns det inga getter kvar.

Gårdarna, som i genomsnitt var 60 hektar, var oftast delade på 2 eller 3 familjer. Man hade i allmänhet 4—7, sällan 8 mjölkkor per familj. En ko mjölkade 10—12 stop per dag strax efter kalvningen. Man mjölkade tre gånger om dan, morgon, middag, kväll.

Över vintern hade man inte flera kor än man kunde föda. När de släpptes ut på våren, stångades de med liv och lust.

Korna fick namn efter färgen. Rea var röd, Hoita var vit, Svarta var svart, Skia — storbrokig röd-vit eller svart-vit, Broka — ytorna med olika färg mindre än hos Skia, Pitra — småbrokig, Stjana — hade en vit stjärna i pannan, Hojma — huvudet vitt, resten svart eller röd, Brika — huvud brokigt, för övrigt mer eller mindre enfärgad, Riggja — svart eller röd med vit rygg. Namn på tjurar och oxar följde samma mönster men med maskulina ändelser, Broken, Hojmen osv. Senare fick kreaturen rent mänskliga namn, ex Viva, Nilla, Fanny. Det kunde bli inflation i namn, så att ex tjuren hos Koppla hette Hans Heins Frans Fjådor Hojmen Heilo.

I byn med 35 hushåll som hade kor fanns det i medeltal 4—5 tjurar. Man fick betala eller arbeta för kons besök hos tjuren. Priset var något olika beroende på tjurägarens ekonomiska sinne. En gång hörde jag två unga män diskutera det i deras tycke för höga priset som en snål bonde begärde. De fick arbeta en lång, svettig tröskdag för var sin ko. De tröstade sig dock med att om de fick arbeta en dag för en kos besök hos hans tjur, så skulle han få betala med två dagsverken, om han ville att någon pojk skulle hälsa på hos hans döttrar. Som förklaring kan sägas att hans döttrar knappast skulle haft någon större framgång på en skönhetstävling men i gengäld var elaka och spydiga.

Mjölken var en mycket viktig del av maten. När korna stod i sin och mjölken var slut, var det inte gott att leva. Detta hände väl knappast hos andra än hos "lösmän" med endast 1 à 2 kor. De andra avpassade kalvningen så att man hade åtminstone lite mjölk året runt.

När en ko hade kalvat, fick man först råmjölk. Kalven måste ju få sin del av den, men eftersom råmjölk inte vankades så ofta, var det något extra med den. Därför delade man även med sig av den åt sin närmaste granne. När deras ko i sin tur kalvade, fick man vara med och dela. Att detta var helt självklart visar följande lilla samtal.

Byns ungdomar var "opa snjohajs", schaktade bort höga snödrivor från landsvägen. En flicka som var ogift, väntade barn. En pojke tänkte driva med henne om detta och sade att hon skulle väl också kalva snart. Det är väl bra, sade hon, för då får ju du som närmaste granne också "råmålksvahl".

Av råmjölk gjorde man först kalvdans, när mjölken

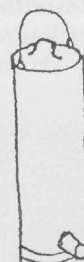
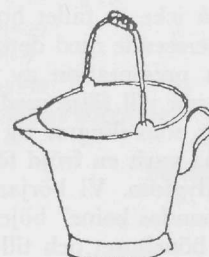
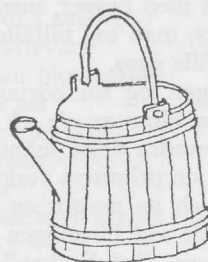
var som tjockast, och sen kokade man "råmålksvahl". Båda delarna ansågs smaka mycket gott.

Sedan man mjölkat i "målkbitta", silades mjölken.

När man hade "målkbitta" av trä, stoppade man ren halm i "trutn" på den för att sila igenom. Senare band man glest tyg runt "trutn".

Det kunde vara besvärligt att hålla tränkärnen rena. Om de kommit i kontakt med tätört fick man ofrivilligt långmjölk. Det var svårt att få dem rena så att mjölken i dem inte blev förstörd. Man skulle tvätta med "trollkonagräs". Vem vet hur detta gräs ser ut?

Under senare tid (1900-talet) hade man "målkbitta" av plåt, ofta emaljerad. Man silade genom sil som köpts i staden. Den var gles, varför man fick ha glest tyg i den.



Mjölken silades exempelvis i ett högt, smalt plåtkärl, "målktingest", med en liten sil längst ner på sidan. Silen sattes igen med en kork, om man hade en sådan till hands. Annars gick det bra med en rå potatis, som man skar ren på en sida och tryckte på det lilla röret. Sedan man silat färdigt och katten, som troget väntat så länge, fått sitt, hängde man kärlet i snöre ner i en brunn, helst en gammal som inte var i dagligt bruk. Mjölken kyldes snabbt på så sätt,

Det hände att byns okynniga pojkar på lördags- och söndagsnätterna tullade mjölken eller till och med drack ur allt som fanns. Det var ingen dålig dryck de höll sig till.

När man så behövde mjölk, ställde man "målktिंगeste" på en pall, tog korken ur silen och lät mjölken rinna ex i en skål, "hläpp unda". Sedan det mesta av innehållet runnit ur kärlet, lämnade man kvar grädden som fanns ovanpå mjölken. Grädden hällde man i ett annat kärl och sparade några dagar, tills man sparat så mycket att den fyllde kärnan.

I stället för att sila mjölken i "målktिंगeste" kunde man ha den i skålar som ställdes på en hylla i "bakse"; skafferiet. När grädden hade lagt sig som ett tjockt gult skikt på ytan, "tog man av den" med en sked. Man fick inte ta för djupt och inte för grunt. Resten av mjölken kunde få stå och "lokna" (filbunke). Det var mycket roligt att äta surmjölk. Man kunde forma bitarna på alla möjliga sätt, och ytan var så blank och vit. Längst nere fanns det grönt vatten. Det kastade man bort.

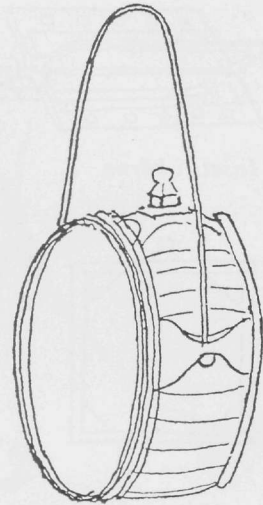
Mjölk hade man till måltiderna omväxlande med te och ibland kaffe, som enligt påskrift på paketet var tillverkat av kaffebönor, cikoria och rensad säd, tydligen mest av det sista. Till mellanmål hade man oftast smörgås och mjölk. När barnen vallade korna, hade de med sig en flaska mjölk på morgonen och fick den fylld på nytt, när det mjölkades middag.

Mjölken var absolut outhärlig till korngrynsgröten på onsdags- och lördagskvällarna. Man hade dessutom smöröga mitt i det gemensamma grötfatet. Det kylde gott med kall mjölk till den heta gröten. Så åt man förr i tiden. På senare tid hade man maten på var sin tallrik. En onsdag eller lördag utan "gringrait" var helt otänkbar.

Följande morgon, torsdag och söndag, var det lika obligatoriskt med varm "vahl" till den kalla gröten, som var kvar från föregående kväll. "Vahl" kokade man av sötmjölk som hettades upp till kokpunkten. Så öste man största delen av den kokta mjölken i ett annat kärl och hällde surmjölk i det som fanns kvar i grytan. Det blev vita klimpar och syrligt grönt vatten. Sedan blandade man ihop båda koken och "vahn" var färdig. Om man rörde om mycket i surmjölken innan man kokade den blev det små klimpar, men gjorde man det inte blev det stora klimpar, riktiga "båtar", och det tyckte åtminstone vi barn om. Vi sparade dem alltid till sist.

När man arbetade så långt hemifrån att man var tvungen att ha matsäck med sig innehöll den så gott som alltid mjölk och smör. Mjölken hade man förr i tiden med sig i "tinna!" eller "läcko!". Senare hade man den i plåtkärl eller glasflaskor. Hade man inte så gott om mjölk eller var man "sparsam", kunde man späda ut mjölken med vatten. Var man mycket "ekonomisk", kunde det bli en hel del vatten i den. "Sommarmänskja" i granngården frågade "bondaskälge" varför hon spillt mjölk i vattnet.

Man drack ur "tinna!" genom att hålla den med en hand på vardera botten, sätta öppningen till munnen och vända ansiktet mot skyn. Om mjölken hade surnat i den, ruskade man den häftigt, svängde öppningen ifrån sig och därefter omedelbart till munnen, kastade huvudet bakåt och hoppades på resultat. Hade

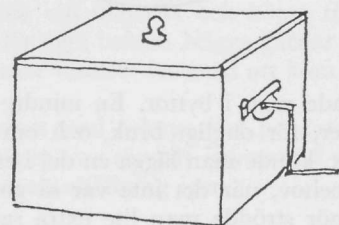
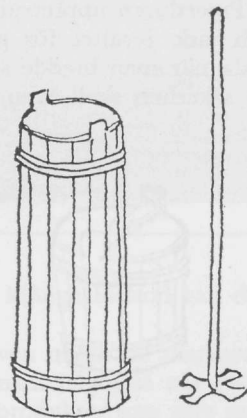


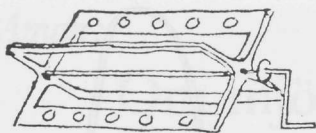
en liten klump satt sig på tvären för den lilla öppningen så kom det ingenting ur den.

Att diska den, "rai tinna!", skulle göras ordentligt, eftersom ny mjölk omedelbart skulle surna i ett dåligt diskat kärl. Man skakade om den med varmt vatten och små stenar eller grov sand.

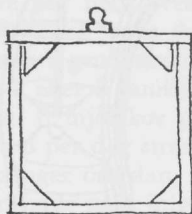
Ett sätt att driva ofog med sin nästas "tinna!" var att i ett obehagligt ögonblick ta den, spräcka tappens inre ända något, göra en kil, lång som "tinna!"s diameter, sätta kilen i sprickan och slå i tappens. Det var mycket fult att göra så. Jag borde inte ha talat om det. Det gick inte att ta ut tappens igen. Den måste skäras sönder.

Smör kärnade man när man samlat tillräckligt med grädde. Förr i tiden kärnade man med "stavorken".





Insats i kärna



Den har knappast använts efter första världskriget. Det var säkert ganska tröttsamt att stå och föra "stavarn" upp och ner en längre tid. Tungt var det däremot inte att veva de kärnor man använde under senare tid. Det var tvärtom ett mycket behagligt arbete att kärna smör. Man hade ju alltid en bok på kärnans lock, och därför var det bara bra om grädden var så kall att det dröjde innan det blev smör. Kärnan bestod av en låda med insats på en järnten som man vevade runt.

När det hade blivit stora smörklumpar och det var svårt att dra kärnan runt, höllde man av kärnmjölken och tvättade smöret med vatten, minst två gånger. Sedan lade man salt i det. Smöret gjordes saltare än det extrasaltade smöret här i landet.

Saltet man köpte var grovt. För att få det fint vände man på en tvättbräda, lade saltet på den och tryckte till med en glasflaska. Man arbetade i kanten på salthögen så att man alltid hade lite salt mellan flaskan och brädan. Proceduren upprepades flera gånger. Var man lat och lade i saltet för grovt, var man tvungen att blunda när man bredde smör på brödet, ja man borde för säkerhets skull även vända bort ansiktet.



Smörbytta



Ask

Smöret lade man i byttor. En mindre bytta, något under 1 liter, för dagligt bruk, och om korna mjölkade mycket, kunde man lägga en del i en större bytta för senare behov, när det inte var så gott om mjölk. På detta smör strödde man lite extra salt och höllde

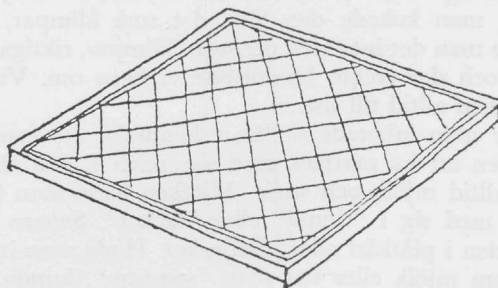
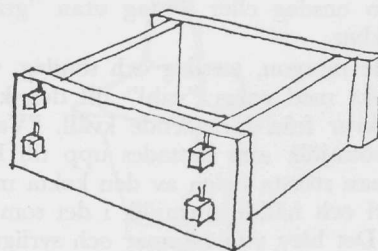
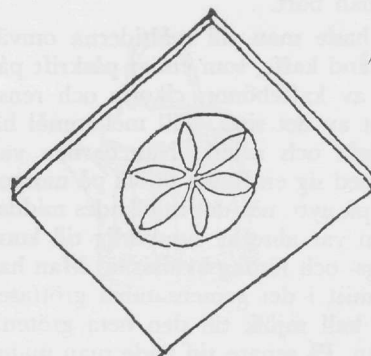
på lite vatten så att det inte skulle härskna. Med spetsen på en träsked gjorde man ett vackert mönster i smöret.

Arbetade man långt hemifrån så att man hade matsäck med sig, hade man smöret i "smärkarp". Den var ofta gjord av ene och doftade gott, men den kunde vara nitad med bly, varför det var tur att blyförgiftning inte var uppfunnen då ännu. På senare tid hade man smöret ex i glasskål med skruvlock av metall.

Kärnmjolk fick vi barn var sitt glas till smörgås med färskt smör, men resten fick grisarna eller kalven. De skulle ju ha lite mjölk i alla fall.

Ost gjorde man mycket sällan på senare tid. Löpe hade man hängande under taket i "spikarn" så att råttorna inte skulle få tag i den. När man gjorde ost lade man löpe i vatten. Så hölldes mjölk i en gryta som fick koka upp. Vattnet som löpen legat i hölldes i mjölken som sedan ystades.

Ostformar



Ostmassan klämdes in i ett "stomaj". Man lade råge på. Ovanpå massan lades ett lock och en sten som tyngd på locket. Det var roligt att äta färsk ost som knarrade och gnisslade så lustigt mellan tänderna. Gott var det också.

I "stomajes" lock hade man alltid skurit in ett fint mönster som skulle pryda osten. Botten var försedd med rännor som ledde bort vasslan till en större ränna längt ut runt plattan.

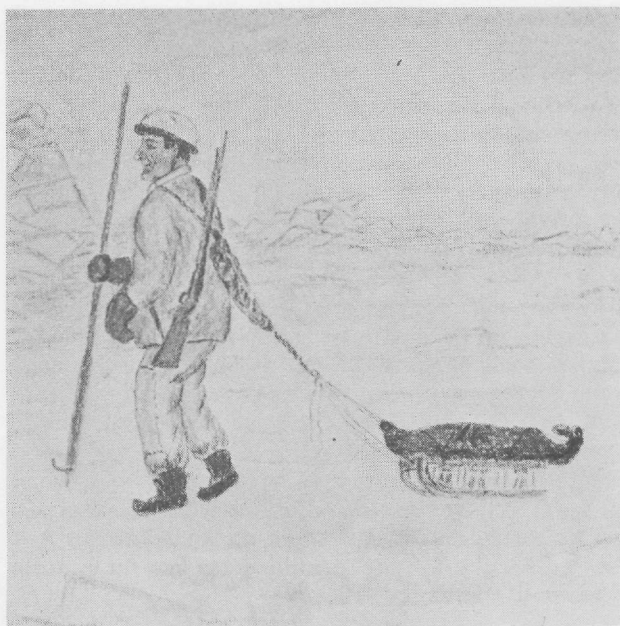
Bilder av Abraham Hollman

Opå Run

Av Fredrik Österman

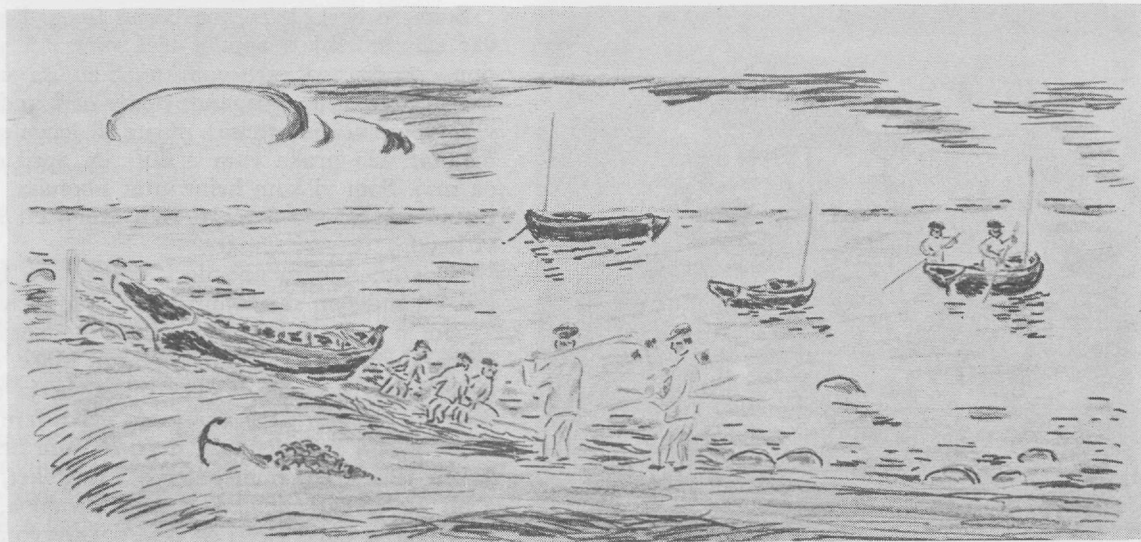
Ja blei fed opa Run 1914, å levd opa Run moate 1943. Unde han tin hav vi moang olik regering ive oss. Ja blei fed unde tsar-riss tin, toa kom tiske, toa kom eist tin, bakoa eist tin hav vi sovjetriss regering, å opa seinst hav vi Hitler-tisk regering.

Forts nästa sida



Säljagare på hemväg

Skutorna sjösattes i slutet av april



Mjölkk hade man inte enbart för hemmabruk. En del av den förvandlades till pengar. Bodde man nära stan var mjölkk och smör en av de viktigaste och jämnaste inkomstkällorna. För att få ut så mycket grädde som möjligt skaffade man sig separatorer. I mitt hem skaffades separatorn strax före första världskriget. Man kärnade smör som man sålde på torget i Hapsal. Om man fick bra eller dåligt betalt för smöret berodde på vilken av dem, köparen eller säljaren, som var det största affärsgenet. Några fasta priser var det inte.

Var man riktigt "ekonomisk", sålde man så gott som allt smör och klarade sig själv med minsta möjliga. Samma "bondaskälng" som tjänsteflickan beskyllt för att ha spillt mjölkk i vattnet, hade en gång "maskinstriske", med många grannar i maten. Vid sådana tillfällen vankades alltid bättre mat än vanligt. Så var det inte här. När alla hade ätit färdigt reste sig värdinnan, slog ihop händerna och ropade: — Nu glöm-

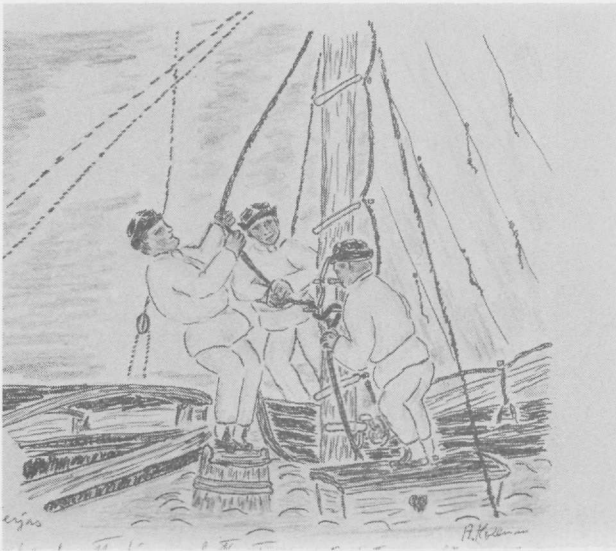
de jag smöret! Många förstod vad denna glömska berodde på.

Man sålde även mjölkk till matvaruaffärerna i Hapsal. Där hade man något så när fasta priser. Ett sätt att sälja mjölkkprodukter som min mor utnyttjade under 1930-talet var att sälja gräddfild. Den betalades bra och var lätt att transportera.

I mitten på 1920-talet öppnades ett mejeri i Birkas och ett i Sutlep. Därigenom fick flera byar större möjligheter att sälja sina mjölkkprodukter. Man lämnade sin mjölkk vid mejeriet och köpte tillbaka separerad mjölkk för eget behov. Några gårdar bildade lag, vars medlemmar turades om med att köra mjölken till mejeriet.

Så kom kriget med ockupation, pengarna blev värdelösa och ingen var särskilt intresserad av att sälja. Det blev naturhushållning igen.

R Aman



Opa Run hav vi eng politisk partio. Vi hav eng ervosgivara å eng ervostagara, all var lika go runboa. Vi visst jo engt om partipolitik. Engen fersto jo rihtet hoa hä var.

Vi levd oa oar lihl jordbruko, fiske, vikar-å fulskjut. Oar jordbruko var lihl familejordbruko, som bendro ägd. Familja gjord heimas ervo. Milla hevvd vi hjälpmä en degl ervo, hä kunt vara bigge, balakoak, heihloa å anat hliht durt ervo. Toa to vi taljo. Talkosfolke fick ete eng pening fere sitt ervo. Beteningen var ketätifflo, el å kakobre, å lite lustit juttoglam. Evet blei e jo ete bjuet opa bara ket å tifflo, hä kunt jo moang hågg vara klemse, pannkaka å anat å. Talkoskvälna leiht vi milla korsboleik, å dans kunt å ferekoma.

Ja ska nu glam om en degl oa hä som vi gjord opa Run froam nioarsafton moate som oare var oalihtat.

Nioarsaftons kvälde deck vi e basto (hä gjord vi mest håre låudanomkvälde) Nioarsdaen blei evet firat som heleda. Fårst deck vi e kirke. Bakoa kirketin bruka vi goa e bin hegrs gott nit oar.

E janoare, fere isgoatin, bruka vi kira utter skoen, balka, ve å greina. E hä ervo bruka kono å vara mä. Som vi berja bi isn e sjon toa bruka vi skjut merke, så bisso skutt vara e orning fere vikarskjut. Mest vanlet bruka isn koma e sjon e janoare.

Som isn berja bera, toa berjas isgoa. Forst isgoatin var ståuandeskjut. Som e blei varma å vikara kom opp opa isn toa vare opaistin. Som isn smält å blei lite så e ete dick e goagande opa is oa loande, toa deck vi e isboreisa (isbotreisa) moate så lenge som isn var oalihtar. Hä bruka vara e slute oa april el e berjan oa maj. Som vi kom heim utter isboreisa, toa suļa vi e stan seļe skinno å speke, bild å kep ett å anat som vi hevvd.

Isgoatin, som menno deck opa is, toa bruka kono goa e nåudgoan sket djuro, koar, spinn å veva.

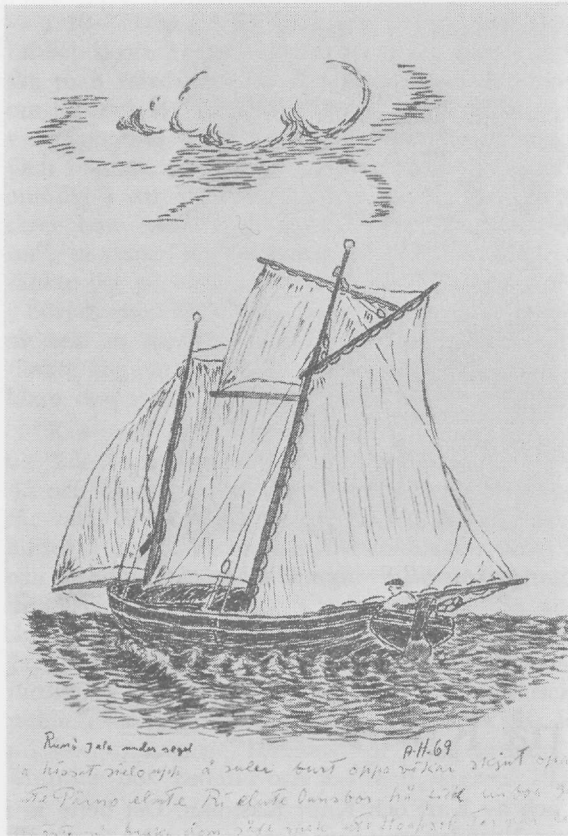
Som e berja bli oaro å varmt toa berjas oarervo. Vi berja nu reis hejloanda, breid ut hlåke, som vi hav oaket hesto å vinten, vi oht dinge, berja ere å herv. Som hä var gjord toa var jordo gålke fere säte tifflo, å soa håit å kon. E seinst degn oa juni berja vi hloa hej, å fiske oala. Som hejervo var gålket, toa bruka e bli lite millati mella hejervo å rovahloa, unde han tin fiskja vi oala, gjord en degl oakerervo å anat å.



Lisana Tager till sväng
hä slätter på Run 1943



Kvinnorna skötte jordbruket
Karlarna redan i augusti ut på
säl fångst eller fiske



Nu har jala hissat segel och seglar bort för "vikarskjut" på främmande ort

E berjan oa auguste berja vi hloa ro, å tärbakoa berjas treske. Bakoa treske feskja vi lite oaļa, dro not eft flundro, berja fiske sike, å soad ro. Nu vare snart teffeltaotin. Som roen var gälkesoader å tifflo var upp-taje, toa var oars vihtias ervo gjord. Som e nu var fagr vejileka toa bruka vi goa mä näto fiske sike som vi bruka salt e vintens. Seinaga opa hesto fiskja vi torske, som vi tarka, å strem som vi salta e vintens.

Nu vare snart han tin som vi berja hägg e skoen. Vi häud ve, å bälka fere begge å brägsog. Hesto bruka vi oak hläk å.

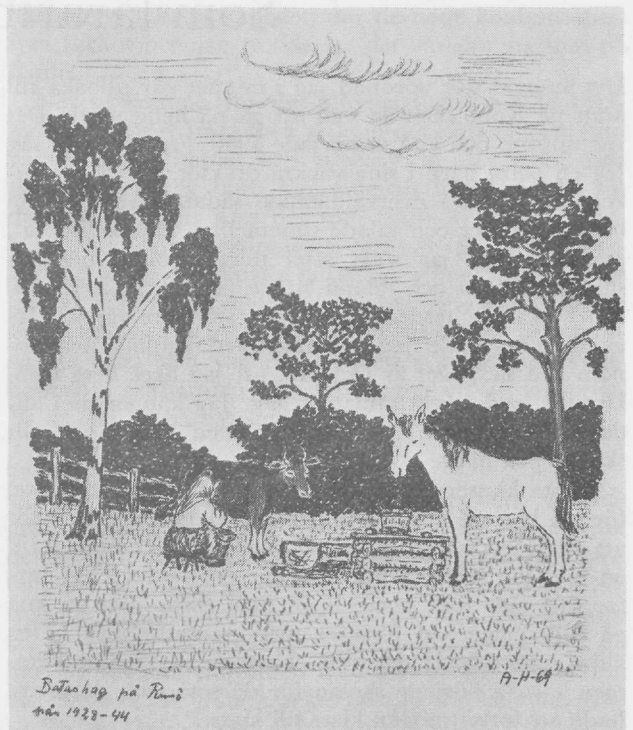
Snart vare nu så langt goaet så vi berja laga mot juļo. Vi hlahta, bragg eļ, gjord korva, baka å allt anat som skutt bli gjord fere juļo. Juļaftonskvälde deck vi e basto, toa kom juļgoasa å froaga bäd, hä som ete kunt bäd skutt foa stupo. Som vi var utter basto, tärbakoa kom kinken mär kinksaka, som vi å mått bäd

fere. Juļnoato, juļdaen å andaen deck vi e kirke. Tre-jedaen fira vi å, bara toa deck vi ete e kirke.

Fere kirketin å unde kirketin deck vi ete e bin. Bi-goā berjas mest juļandaen bakoa kirketin, toa deck vi hegrsa juļo. Juļhegs kunt bere soa, så en deck näst naber e bin å hegrsa: Gus fre, gogo å frejdefullo juļ, lic-ka å välsinelse, åt männo groakoala å vikara, åt kono allhandahla husdjuro, goan oarsväxt, ungpäre vagg breimä stäle, åt piko prehte bruggosmän, åt pilta prehte brua . . ., å soa kunt man hegs meke anat å. Fere så meke go hegsninga mått jo nu naber taga fram eļ å kakobre å bju, nagrt hägg kunt e jo bli en lihlan sup å. Nu to naber jacken upa se å, å toa deck beggjer näst en treja hegrsa juļo. Soa bruka vi goa froam goard e goard å samļa oss meke män så lenge som vi deck e seinst goan. Toa hav kono å varet hegrs juļo, å opa seinst roaka teim å koma e han sama goan. Toa blei e dans å tärmä var juļo gälkefira.

Å nu vare bara lite milladaga nunen moate nioars-afton, å ett oar var oalihtat.

Fredrik Österman

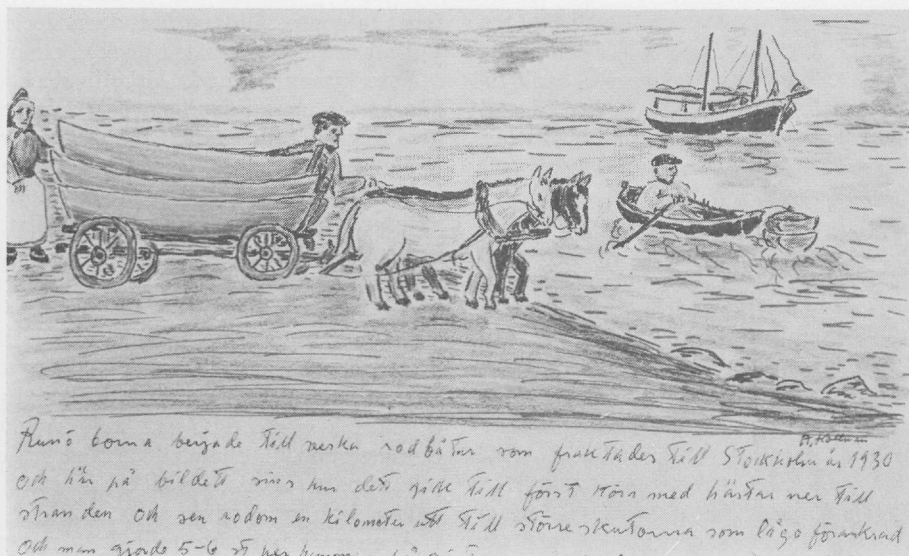


Batas hag på Rimo
mån 1922-44

9-11-69



Hösten är kommen



Runöborna begjare till merka roddbåtar som fraktades till Stockholm år 1930 och här på bilden ser man det gamla till först från med händerna ner till stranden och ser rodom en kilometer ut till större kustorna som lågo förankrad och man gjorde 5-6 st här hemman 1930

Roddbåtar fraktas till Sverige på 30-talet

Agnes Hermansson:

Som lärarinna på Runö

Det är med stor vördnad jag i minnet går tillbaka till åren på Runö. Det är som att gå på helig mark. Det var uppprop och läsåret började 1930. Framför mig såg jag en skara barn i sina vackra dräkter, en vacker bukett, en alldeles överväldigande sådan. Barnen sa ja och något mer och talade sinsemellan, när de gick ut, ett språk som jag strax efter min ankomst inte förstod, melodiskt och ibland tyckte jag hårt. Efter uppropet — kyrkoherden som skolföreståndare var ju närvarande — hade jag en lång överläggning med honom och sa: "Det är lika bra, att jag åker hem igen. Det får vara något annat än jag. Jag känner mej alldeles underlägsen." "Ta barnen med kärlek och allt ska gå", sa han.

Första klassen skulle ju ha börjat 14 dagar tidigare, för att barnen skulle komma in i skolgången och för att efterforskas vad de ev kunde. Ja, så gick tanken till en bild jag sett: en interiör, där en morfar eller farfar satt och knöt not och en liten flicka satt på knä på fällbänken vid fönstret med en griffeltavla. Den äldre undervisade den lilla. Ungefär så såg jag hemmen. — Så började skolan för de små, och de större hade att fortsätta från klass till klass.

Kyrkoherden undervisade de större barnen i kristendom och emellanåt i historia, fyrmästarens fru Minna Granfeldt-Karineem i estniska. De mindre barnen hade ingen estnisk språkundervisning i början av 30-talet. 1—3-klasserna undervisades på förmiddagen, 4—6-klasserna på eftermiddagen. Enligt 1919 års undervisningsplan här i Sverige skulle man ljuda i stället för att stava med nybörjarna. Det blev båda delarna. "Här passar Sörgården bra", skrev jag till en kamrat och hon sände mig begagnade exemplar ett par år. Då var den i ropet i Sverige men var väl dyr för oss att inhandla. "I Önnemo" av A M Roos (för 2:a kl) inköptes så småningom. Vi hade annars bra beprövade böcker för de mindre barnen av Rodhe, Sofi Alm-

quist och av Karl och Knut Kastman. Det hette ju i modersmålsundervisningen: läsning, muntlig framställning, avskrivning, rätt- och välskrivning, uppsatser. Läsning med förövningar (vi ritade bilder till bokstäverna och textade), avskrivning, välskrivning och enklare rättskrivning hade 1:a, 2:a och 3:e klasserna. 4:e, 5:e och 6:e läste i L Ribbings Läsebok för folkskolan (de gröna), i historieböcker och "Nils Holgersson", som vi hade enstaka exemplar av. Vi hade Hagfors' språklära och Richters rättskrivningslära, där vi tränade mycket. Så grep vi efter andra övningar, exempelvis detta: "Tjuven, som stjal, har sällan frid i sin själ utan har ständigt skäl att ångra sig." Vi strök under olika stavningar i böcker, bildade själva meningar och interpunkterade, gjorde små korsord och bildade nya ord av exempelvis ordet "skola" (Ola, kola, al, la, ok, sko, osv). Några fel, som kunde förekomma var snarlika ord från dialekten såsom bin, kirkkan (byn, kyrkan), från estniskan ei, mai (ej, maj) och citations-tecknet.

I välskrivning använde jag Rosvalls skrivmetod, som då mycket användes i Sverige och använts under min seminarietid.

Svenska tidningar fick vi då och då, som vi i skolan egentligen inte läste så mycket (de var för församlingen), men vi letade ord, och i biblioteket fanns ej så många barnböcker som väl ungdomsböcker och annan läsning.

Jag må ju i detta sammanhang nämna söndagsskolan. Här i Sverige fick barnen varje söndag ett märke eller en tidning. Vi skrev till Göteborg, till redaktionen av Kyrkan och barnen och fick 50 ex åt gången. Så hade barnen en egen liten tidning. Riksföreningen för svenskhetens bevarande betalade tacksamt försändelseavgiften.

Om jag ser från de mindre till de större barnen, så var det som en omvälvning — som att vända en hand

— i 10—11-årsåldern. Det gick lätt att uttrycka sig i tal och skrift. Det var en mognad. Sen utveckling kanske man talade om på den tiden, men däremot inte om läs- och skrivsvårigheter eller ordblindhet. Att det var någonting, diskuterade vi på seminariet, men vad? Och rektorn sa, att han haft en skolpojke, som varit omöjlig i att skriva. När han skulle skriva ”med”, skrev han ”dem” och lämnade ute bokstäver. ”Men nu”, sa han, ”nu är han stans bästa skraddare.” Så tänkte jag på en 8-årig parvel på ön, som hade svårt i början med läsningen. Men när jag såg honom ro av och an med båt och lasta råg på ”Kunsudden”, tänkte jag, att ”det där kan inte jag. Du kommer att klara dej, vad det sen blir”. Det har han gjort också.

”Kustbon” hade utlyst uppsatsskrivning för 5:e och 6:e klasserna, som skulle vara redaktionen tillhanda då och då. Ja, om 3 dar har vi ingen postgång. Det får vara. Så sa några barn: ”En båt ska gå från Persudden i dag.” Vi tog på eftermiddagen skrivpapper och pennor och några slantar till porto och sprang dit. ”När åker ni?” — ”Om en timme.” Så satte de sig, 2—3 flickor på en sten och skrev olika uppsatser. Jag skrev adressen och efter en halv timme var de färdiga och brevet kom i väg. Ett par uppsatser blev publicerade och fick ett tredje och ett extra pris. Extra pris — uppsatsen ”Hemmet” har jag hittat i Curt Munthes bok Estland och Lettland, utgiven 1938.

”Hemmet.

Hemmet är den bästa platsen på jorden. Då man har ett hem, kan man vara nöjd och lycklig. Man har far och mor, syster och bror och allt vad man behöver. Fastän hemmet är litet och ringa, är det ändå en tillflyktsort här på jorden. Många äro, som inte ha ett hem, men här på Runö är det så att ingen saknar ett sådant. Det är också många som lämnat hemmet och ge sig ut i världen. När man är i hemmet och måste arbeta, tycker man att det är tråkigt, men när man är borta längtar man efter arbete i hemmet. Hemma måste man sköta alla sysslorna, när mor är på utarbete. Man måste koka maten tills mor kommer hem så att hon får äta. När då maten är färdig måste djuren få sitt. De ska få både hö, halm och vatten. Sedan när djuren fått sitt, ska man åter in, man ska diska och sopa golvet m m.

Om våren är det i hemmet allra vackrast. När man kommer från skolan skall man kratta i trädgården. När man fått den fin skall man ut på åkern och hjälpa mor. Sedan på kvällen när klockan är omkring fyra eller fem, skall man ut efter korna, som är på bete. När man kommer hem skall man sätta in dem i ladugården, var och en i sitt eget bås. Så äro hästarna, som man skall sköta om. När allt är färdigt om kvällen, går man och lägger sig. När man då är mycket trött, så somnar man genast. Sedan nästa morgon när man vaknar, skall man stå upp och äta. Sedan skall man diska, bädda sängarna och sopa golvet. När det är gjort vaknar lillebror, och då skall man kläda på honom och ge honom mat. När det är gjort ser man ett par gånger först över läxan. Sedan tager man skolkläderna på sig och klär även lilla syster. När det är gjort tager man böckerna och springer till skolan. När man då om eftermiddagarna kommer hem, skall man ut och valla fåren eller göra något annat arbete. Om

våren brukar far alltid resa från hemmet ut i sjön för att jaga säl. När han sedan kommer hem skall mor gå med hästarna och hemta den fångst han fått. Då de ha fått hem sälarna tager han en kniv och skär loss skinnet och fettet från sälkroppen. Sedan sätter han skinnet i en tunna och fettet i en annan och så resa många män till staden och sälja vad de under vintern ha fångat. Så börjar han med allt arbete som han försummat den tid då han var ute i sjön. Hemmet är ändå allra bäst fast man där får arbeta för sitt bröd.”

Vintern var bästa arbetstiden i skolan. På våren och hösten var ju barnen behjälpliga med fisket. Att stå upp omkring klockan fyra på morgonen och sedan sitta uppmärksam i skolan var ej alltid så lätt. En pojke sa, en i 5:e klassen, att ”far vill att jag ska följa med till Stockholm nu i maj. Han undrar om jag kan få det?” ”Vi får talas vid. Du får det, men du får ta böckerna med och läsa och räkna och så skriver du mig ett brev.” — Det kom ett brev från skutan, som låg vid Kornhamnstorg.

Stockholm den 18/5

Vi kommo den 14 i Stockholm och första dagen i pingst var vi och hälsade på sjuksystem Jenny och där var vi i Ersta kapellet, där de hade konfirmation fyra flickor och jag trodde att det var samma som på Runö.

När vi kommo var det alldeles lugnt och vi kommo inte så fort fram men så kom det sådan storm som varade i två timmar och vi måste ta alla seglen ned till orkanen gick bort. Far sade att han icke fått sådant oväder förr som det som träffade oss på resan. Vi seglade genom skärgården där var det mycket vackert att se de rödmålade husen på klipporna med vita knutar och vita fönster. Jag tycker att staden icke är så vacker som skärgården, allt är grönt här blommorna stå med sina vackra huvuden i jorden. På Galtholmen i skärgården där var skogen vit av vitsippor. Vi är alla friska här ombord, jag mår bra.

Gunnar

Vid jularna hade vi julspele i skolsalen eller vi hade grantändning i kyrkan i adventstid och läste bibelspråk och versar. Jag undervisade de mindre barnen i kristendom och lade då märke till hur gärna de lärde utantill eller rättare sagt de gav sig inte med mindre än de kunde. I hemmet övades psalmversar, och då går jag tillbaka till bilden med den gamle och barnet vid fönstret. Vi läste katekes därute. Presidenten ville ju ha ett kristet och fosterlandsälskande folk, sades det. Från Halls förlag i Jönköping köpte vi böckerna med 50 procents rabatt.

1931 kom folksekreteraren N Blees på inspektion, vilket gladdade oss mycket, även om ankomsten var halv tolv på natten en sommardag. ”Kalla samman barnen till klockan nio i morgon”, sa han. Klockan fem delade jag ut order, och från fisket, ”färvakten” och annat arbete kom ganska många barn. Vi läste, skrev på tavlan, räknade och sjöng och fick beröm för felfri svenska.

Följande sommar kom inspektör Steenberg från Arensburg. Jag var för tillfället i Sverige. Kyrkoherden hade förhör med barnen och klockare Lorentz sjöng nationalsången med dem. 1936 hade vi inspek-

tion av en överlärare också från Arensburg, som kom i uniform med klirrande sporrar. Han skulle samtidigt inspektera Runö skyddsskår. På grund av blåst var han på Runö i tre veckor. I tidningen i Arensburg stod det att inspektören i fråga lidit skeppsbrott. Han var i skolan sju gånger under tiden, så nog blev det inspektorat alltid. Vi fick beröm för fin skolmateriel. (Vi hade fått vår undervisningsmateriel utökad 1934, kartor, planscher och bokbestånd efter det vi, kyrkoherden och jag, besökt Norstedt & Söners skolutställning och framlagt våra önskemål. Skolan fick allt som gäva.)

Kyrkoherden var ju skolföreståndare och han fordrade ordning, punktlighet och kunskap. "Gud är ordningens Gud", sade han.

Vi hade en svart tavla, linjerad å ena sidan för skrivning och rutad på andra sidan för räkning. Snart fick jag en riktigt fin kulram med polerade kulor, gjord på ön, ej olik fyrmästarens räkneram. "Och griffeltavlan gnisslade, och armbågen strök ut", som det står i en dikt. Vi hade bra läroböcker. Vi räknade på fingrarna, som är praktiskt och bra. När man inte handlar med slantar så mycket, hade ju barnen däri inte så stor övning. Men himmelens fåglar, fiskarna i havet och det som rörde sig på jorden gick bra som alltid som exempel. Några av pojkarna blev riktiga räkнемästare. Jag kommer ihåg sorterna, när vi handlade. Det var gram, skålpund, kilo, alnar och meter. Hektogram mig veterligt användes inte, utan på en nota till staden på 1 hg lagerblad kom det 1 kg av varan. Multiplikationstabellen? Ack, vad ni kunde plugga! I hembygdsundervisningen utgick jag ifrån att alla barnen hade samma föreställningsvärld. De kände ju till allt, där de bodde. Vi talade om sådant, som inte fanns på ön, såsom varifrån kaffet kom, sockret, teet och grynen. Vi gjorde en karamell och stöpte ett ljus vardera till julen och ritade i övrigt, vad vi gick igenom, klippte och klistrade blommor, sparsamt härvidlag, och ritade sjömärken. En sjökaptan, Runövän, gav mig ett helt häfte. Annars var Sjöholm & Goes' hembygdsböcker en källa att ösa ur.

I estniska språket tillkom fler och fler veckotimmar och det lästes lägre och lägre ner i klasserna. Två lärare registrerades, och estniska läraren fick nu en del övningsämnen och matematik att undervisa i. Vi läste i två salar då.

I geografi började vi naturligtvis med Estland, vår egen ö och Ösel först. Och så ritade vi kartor så gott vi kunde. Intresset var stort. Jag besökte ett hem i byn. Sjökortet låg utbrett på bordet. De skulle ju segla till Stockholm. Runt om bordet stod barnen, minstingen satt på bordskanten. Det lärdes i tid. Nå, men horisonten och jordgloben? En pojke sa till mig, att han trodde att då båten kom till horisonten den då gjorde ett hopp, ett gupp, och så var man inne i stan. De hade fått höra som små, att stan, Arensburg, låg bortom horisonten.

Vad fanns inte av växter och djur på ön! På våren gladdes vi åt de första sipporna och antecknade fåglarnas ankomst. Det är inte bara nu storken häckar på Runö. 1932 var han där på ett hustak hela sommaren. Då och då kunde storkarna om våren stanna någon dag, år 1935 nog 150 på en gång; alla stod på ett ben, alla med huvudena vända åt ett håll. Så flög en upp, så två—tre och alla på en gång. Min ka-

mera hann aldrig att fånga dem. — Göken säger ju alltid ko-ko under sin vistelse. Tre kolflickor på 9—10 år berättade, att de smugit sig under trädet, där göken gol. "Vi önskade oss saker, för det ska ju slå in då: en säck ull, ett par kardor och en spinnrock." Någon huggorm såg jag inte "i paradiset" men väl en enda gång en snok. En söndag fann tre pojkar, också 9—10-åringar, en livs levande säl å en sten på "Ringsudden". De bar den halva vägen till byn, lade den i ett kärr och fortsatte sedan och drog den hem på något liknande en barnkärra. Sälens lades i en balja men blev offer för jägarens hand nästa dag. Förtjänsten delades i tre delar.

I handarbete och slöjd vad skulle man lära dem, som mor lärt att spinna, väva och sticka? Jo, sy olika slags stygn, knapphål, stoppning och hålsömmar. Jag lät väva en trasmatta på ön. När den var färdig, sa moran: "Här är mattan. Sigrid har spunnit varpen." Varpen var lin och flickan 8 år. Pojkarna kunde knyta not, tälja skedar och fläta korgar, segelsömna och göra skor. Jag vet, att de hade med sig något dylikt till skolan.

I fråga om gymnastik så hette det åtminstone förr "en sund själ i en sund kropp". Vad ska man säga, när det badades bastu var lördag! Detta var ju något nytt för mig. Nåja, man behövde ju tvätta händerna dessemellan. Per Söderbäck erinrar jag mig ha givit ut en "Hälsolära för Estlands svenskar", varav vi hade åtskilliga exemplar. Det hette ju ock Lings gymnastik, Sångelekar från Nääs och Dagövningar för klassrum. Då och då sköt vi bänkarna åt sidan första timmen. Vi behövde hållningsgymnastik. Barn blir lätt böjda av arbetet med fisket, av att bära bördor, sitta och knyta not och naturligtvis av skolarbetet. Vi hade utomhuslekar med bollar och sånglekar, olika ringlekar. De små tyckte om "Björnen sover och "Små gudorna" m fl. Det fanns en uppsättning trågeväv, hur gamla vet jag ej, men pojkarna fann nöje i dem.

I skolan kunde ju hända någon gång det som vi kallar olyckor. Så tex när en framtand lossnade på en flicka, då pojkarna drog fingerkrok och föll baklänges på henne. Vi la ihop slantar och tröstade så gott det gick. På sommaren fick hon en framtand på protes i Arensburg, pris 8 kronor.

Vi hade fått en sparkboll från Sverige, som vi skulle inviga en söndag efter söndagsskolan. Det bar sig inte bättre än att en pojke föll och i tumultet fick axeln ur led. Som tur var fanns det kunniga personer, som drog den rätt igen.

I februari 1932 var epidemi på ön, så vi var nödsakade att sända efter läkare. Efter fyra dar kom med isbrytare två läkare och en sköterska. De mötte kyrkoherden i byn på väg till gudstjänsten. "Det är difteri, så det får inte vara samling i kyrkan eller skolgång på tre veckor." Vid det laget hade fyra barn dött och vi var lite till mans uppskakade och undrade vad komma skulle. Sköterskan lämnades kvar med serum. "Hur står det till med skolbarnen?" "Ja, den och den är så dålig; få se, om de lever till morgonen." Ingen gick bort i epidemien efter serumbehandlingen. Jag själv då? Halsen var inte bra och jag var febrig. "Det är inte difteri utan halsfluss." Jag hade ju i tankarna sagt farväl av denna världen någon dag innan och utsett min grav på kyrkogården, åt solsidan, så att samma

sol skulle lysa över min grav som ock lyser över mitt hemland. Den sista tjänsten, skulle de goda öborna nog sörja för. På sommaren borttogs mina tonsiller, som jag förbjöds att behålla längre.

Så var det att med sublimat göra rent i skolan, och i byn bars alla sängkläder, där sjukdomen varit, till bastun för att desinficeras i röken.

Det var roligt den gången, när vi alla krya och glada kunde börja skolan igen.

Efter epidemien kom frågan upp om sjuksyster till ön. Det frågades ofta: "Är det inte långsamt på ön?" Aldrig. Jag tyckte jag inte fick tiden att räcka till, aldrig nog förbereda mig för lektioner, inte umgås så med öborna som jag önskat. Att bli försenad på grund av blåst var ej heller så roligt. 1933 väntade jag på båt-lägenhet i 9 dar. Skolan med första klassen skulle börja. Kyrkoherden ordnade så, att en duktig runöflicka (Elisabet Svan) läste med dem tills jag kom.

En och annan gång kunde det bli missförstånd, som väl inte var så lustigt. Det kunde vara felaktiga uppgifter i pressen, som man på något vis inte kunde rätta till, det var som om minoriteterna skulle naggas i kanten. Att bevara svenskhet var ju vår uppgift, inte att packa på.

För mig var det att bo och ha min hemvist i prästgården; skolan var ju där. Jag fick njuta ett hems väl-signelser, liksom jag ock fick leva med i familjens sorger och prövningar. Jag fick vara med om alla familjehögtider i byn, vara bjuden till skolbarnens hem och sjunga med i kören. Det var gästfrihet på ön.

Ofta sommartid var det besök. Var det svenskar, letade de sig alltid till prästgården, självfallet inbjudna, ävensom turister från Estland, Lettland och Finland eller Tyskland. Barnen sjöng många gånger, som när prosten Kloos besökte ön, för biskop Rahamägi och vid Svenska Kustflottans besök 1935. Prins Bertil var med. Då staben kom i land och det skyldrades med årona, sjöng vi Modersmålets sång. Jag lade märke till hur tårarna trillade på någon av officerarna. Efter besöket i kyrkan frågade han mig (det var Ehren-

svärd, sedermera chefen för Väst kustens marindistrikt) vad det var för vacker sång vi sjöng på stranden och sa att sången varit så vacker i kyrkan. Jag sa, att det var modersmålets sång, estlandssvenskarnas egen, och i kyrkan sjöng församlingen och kören.

Barnen jag haft i skolan växte till i ålder och visdom. De gjorde hemmets sysslor, arbetade på åker och äng, var med om fiske, säljakt, sjöfart och båtbygge. De gjorde sin värnplikt vid fyren på ön, gifte sig och bildade familj. Några genomgick Birkas folkhögskola, Thomas Lorentz var en vinter i Sverige för sång- och musikstudier. När biskop Rahamägi 1937 med sällskap sent en afton steg i land på Runö, hälsade kören dem med nationalsången sjungen i stämmor. Prosten Hjalmar Pöhl, som hade stort musikaliskt kunnande, sade sedan, att han aldrig hört hymnen vackrare sjungen.

I september 1938 var Radiotjänst på besök och skolbarnen fick sjunga Modersmålets sång framför "soc-kerbiten".

En morgon sa Sven Jerring: "I natt har det varit fullkomligt radiokrig (septemberkrisen). Det var skällsord, glåpord, anklagelser och hätskhet. Mödrar stod upp och sa, att de ska tänka på världskriget, "ska nu våra söner ut och förblöda. Skona dem!"

Den mödrarnas bön blev aldrig hörd.

När kriget senare rasade, fick jag små brev, öppnade, kontrollerade och tillslutna. På en kant stod det: "Bed för oss" eller "ps 139".

Ni är nu i Sverige och i nya värv. Många gånger tänkte jag, då jag såg ut över klassen: Vad ska hända er i framtiden? Det kunde ju varit jag som varit ö-bo och mitt barn suttit i bänken. Tacksam är jag för alla åren bland eder på Runö och vad ni varit för mig. Jag har icke kunnat återgälda all vänlighet och tillgivenhet. Lycka till i framtiden!

Till sist må jag citera några rader ur dr Ekmans bok, en gång er tillägnad: "Tänckier alltjdh upa then wäijjen, suäm ledir he i m, luängt butt gienäm Fyrstilns duärm (vintergatans dörr)."

A H—n



Min käre, älskade Make
vår käre Pappa
Morfar och Farfar

Alexander Österman

född 6/9 1905

har i dag hastigt lämnat oss
i stor sorg och saknad.

Eskilstuna 19/7 1974

ALICE
MEINARD och BIRGITTA
HELMOT och INGER
GÖTE och BIRGIT
GÖTA och STIG
SUNE och BERIT
Barnbarnen
Släkt och Vänner

Tack för de lyckliga åren
som varit

Tack för de vackra minnen
Du lämnat oss, Far



Vår kära Mor,
Mormor och Gammelmormor

Lena Mählberg

* 29/7 1888

har i dag lugnt och stilla lämnat
oss alla i djupaste sorg
och saknad.

Rö den 5 oktober 1974

BARN
BARNBARN
Barnbarnsbarn

Övrig släkt och vänner

Så skönt att i ålderns och
levnadens höst

Få lägga sitt huvud till vila.
Och sova den sömn som endast
ger tröst

När klockorna klämtat till vila.



Vår käre Far
Morfar och Farfar

Herman Timmerman

* 20/10 1897

har i dag lämnat oss systrar,
övrig släkt och vänner.
Outsägligt sörjd och saknad.

Örebro den 1 nov 1974

SVEN och BIRGIT
LINNEA och HANS
ALVAR och BARBRO
MAJ-BRITT och LARS OLOV
Barnbarn

Bred dina vida vingar,
O Jesu, över mig,

Och låt mig stilla vila

I ve och väl hos dig!

Bliv du min ro, min starkhet,

Min visdom och mitt råd,

Och låt mig alla dagar

Få leva av din nåd!



Herman Timmerman död

Den 1 november avled Herman Timmerman i Örebro. Han var född i Klottorp 1897 och blev i sinom tid folkskollärare liksom flera av hans bröder. Sin första tjänstgöring fick han i Kärrslätt 1915 men blev redan följande år inkallad och uttagen till officersutbildning bl a i Irkutsk i Sibirien.

Världskriget slutade och Herman Timmerman hann tjänstgöra en kort tid vid Österby skola, innan frihetskriget krävde inställelse vid försvaret på nytt. Efter fredsslutet arbetade han vid Sutleps blandspråkiga sko-

la, tills en särskild svensk skola öppnades i hans hemby. Den blev *hans* skola.

Andra världskriget tvingade till uppbrott. I Sverige tjänstgjorde han som lärare i två årtionden.

Vi har valt en bild från mitten av 1930-talet, där Herman Timmerman sitter med skolbarn och egna barn framför sin skola på Klottorps gamla herrgård. Det är så vi minns honom — i hans egen bygd, där han genom sitt yrke och sin personlighet betydde så mycket.



Min kära Mor
Alma Nathalia Westerbusch

* 23 December 1885

har lämnat mig
i stor sorg och saknad.

Stockholm 9 November 1974

MELITA

Övrig släkt och vänner.

*Far har räckt ut handen
Mor har fattat den
Och på andra stranden
mötas de igen.*

Döda

Lars Bäckman, född den 15 juli 1884 på Ormsö, avled den 3 okt 1974 i Stockholm.

Ilja Gronski, född den 18 juli 1897 i Reval, avled den 15 sept 1974 i Stockholm.

Agneta Notman, född Fält den 3 aug 1885 på Ormsö, avled den 22 sept 1974 i Stockholm.

August Pöldroo, född den 19 aug 1903 i Dorpat, avled den 7 okt 1974 i Huddinge.

Eduard Seeman, född den 1 maj 1903 på Nuckö, avled den 8 okt 1974 i Stockholm.

Pauline Vinter, född Nurberg den 19 juli 1884 i Korkis, avled den 9 okt 1974.

Alide Klingberg, född Rosenborg den 18 nov 1903 på Rågöarna, avled den 6 okt 1974 i Norrtälje.

Alfred Hallman, född den 13 febr 1911 i Rickul, avled den 14 nov 1974 i Stockholm.

Helga Stangefelt, född Alström den 5 sept 1929 på Runö, avled den 21 okt 1974 i Lindesberg.



Vår innerligt älskade
Mor och Farmor

Lovisa Zeisig

* 13 September 1892

† 15 Oktober 1974

har stilla insomnat.

Djupt sörjd och saknad
av barn och barnbarn, syster,
övrig släkt och vänner samt
Södermalms Fria Församling.

*Jag vet att varken död eller liv
skall kunna skilja oss från
Guds kärlek
i Kristus Jesus, vår Herre.*



Vår kära

Maria Jonell

född Wikström

* 18/11 1878

† 19/9 1974

GERTRUD och LARS
KATARINA och HANS

Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Nu har hon hunnit
sin långtans mål.*



Johannes Westerman

* 31/10 1893

† 29/9 1974

har lämnat oss i stor saknad.

LOVISA och ANTON
Syskonbarn

Övrig släkt och vänner

*Djupt du slumrar på Ditt läger
Grånat huvud lagts till ro
Efter slutad dag Du äger
Frid i vilans lugna bo.*

Missionär Eskil Rydén

avled den 17 oktober i Askersund. Han var missionärs-son, född i Kina 1896 och valde själv samma levnadsbana som föräldrarna. Efter utbildning vid Teologiska seminariet på Lidingö arbetade han som Sv Missionsförbundets utsände i Kina i två perioder, 1920—27 och 1939—48. Åren däremellan var han verksam i Rickul, 1928—38.

I ett brev till en rickulbo skriver Eskil Rydén 1971 att han håller sig med Kustbon, ”så jag har någorlunda reda på mina gamla vänner”, och om sin tid i Rickul säger han: ”— — åren i svenskbygden har satt djupa spår i mitt inre, och även om jag tillbragt några år i Kina efteråt, så sitter allt Rickul-åren kvar i mitt inre som ett ljust och glatt minne.”



Bemärkelsedagar

95 år

Gertrud Hamberg, född Fagerlund den 3 jan 1880, Ormsö
Tio Nystil, född Hamberg den 3 jan 1880, Rågöarna

90 år

Rosa Vilhelmine Eichenthal, född Matson den 30 jan 1885, Reval
Maria Strandberg, född Freiman den 30 jan 1885, Rickul
Johannes Dyrberg, född den 9 febr 1885, Rickul
Maria Blomberg, född Lagman den 11 mars 1885, Rickul
Maria Fagerros, född den 28 mars 1885, Ormsö

85 år

Maria Grenfeldt, född Norrberg den 17 jan 1890, Rickul
Julia Vesterman, född Söderholm den 27 jan 1890, Rickul
Maria Nyblom, född Nyman den 28 feb 1890, Ormsö
Sofia Leontine Ambrosen, född Vellman den 2 mars 1890, Reval

Rosette Pöhl, född Öström den 23 mars 1890, Rågöarna

80 år

Lena Blomberg, född den 6 jan 1895, Rickul
Johannes Espling, född den 17 jan 1895, Rågöarna
Sofie Veski, född den 10 febr 1895, Nömme
Mathias Söderholm, född den 14 febr 1895, Nuckö
Herman Åkerblad, född den 15 febr 1895, Rickul
Bernhard Nygård, född den 23 febr 1895, Dagö
Ida Vesterblom, född den 23 febr 1895, Nuckö
Hans Friberg, född den 25 febr 1895, Ormsö
Sofia Engman, född Stavas den 16 mars 1895, Rickul
Fernanda Kärk, född Jürgensson den 25 mars 1895, Reval
Maria Lindgren, född Lundberg den 25 mars 1895, Rågöarna
Karl Koinberg, född den 31 mars 1895, Rågöarna

Forts nästa sida



Min älskade
Maja
min kära Syster
Maja Förberg
* 23/12 1906

har hastigt lämnat oss i stor sorg
och saknad.

Stockholm 18/10 1974

GUNNAR
ANDERS

Släkt och många vänner

*Du somnade stilla när färden
var slut.*

Från allt vad Du lidit

Du vilar nu ut.

Aftonstjärnan, den lyser så blid.

Sov kära Maja,

Vila i frid.



Vår käre Far
Farfar och Morfar
Johannes Dyrberg
f. 6/10 1893

har i dag stilla insomnat
i tron på sin Frälsare.
Innerligt sörjd och saknad av oss,
syster, övrig släkt och vänner.

Västerås den 28/9 1974

VALDEMAR och ELVINE
NORMA och HOLGER
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Mor har räckt ut handen
Far har fattat den
På den andra stranden
mötas de igen*



Min älskade Far,
vår käre Bror,
Morbror och Sväger
Oskar Westerbusch

Född 29/6 1902
har lämnat oss 5/10 1974

ANN — GWEN
LIIDJA — MARTA
SELMA — PAUL
JUKU

SYSKONBARN
SLÄKT och VÄNNER

*Vad Du lidit ingen känner,
ty Du själv Din börda bar,
syntes glad bland Dina vänner,
när Du kanske plågad var.*

Frid över Ditt vackra minne!

Utgivarkorsband

75 år

Johannes Tennisberg, född den 6 jan 1900, Rickul
Amanda Engman, född Pärko den 10 jan 1900, Reval
Aline Vesterholm, född Stahl den 13 jan 1900, Rickul
Herman Heideman, född den 17 jan 1900, Rickul
Johanna Enggrön, född den 25 jan 1900, Rågöarna
Edla Hallman, född Borrman den 4 febr 1900, Rickul
Toivo Neemre, född den 5 febr 1900, Päriska
Nikolaus Wirén, född den 10 febr 1900, Reval
Agneta Granberg, född Nee den 14 febr 1900, Nuckö
Maria Tens, född Sekobon den 15 febr 1900, Nuckö
Katarina Berggren, född Friberg den 23 febr 1900, Ormsö
Richard Heinrich Simonsson, född den 3 mars 1900, Nuckö
Johannes Hallman, född den 5 mars 1900, Vippal
Osvald Johannes Luther, född den 5 mars 1900, Nargö
Mathias Magnusson, född den 8 mars 1900, Rickul
Maria Sjöman, född Hörnsten den 10 mars 1900, Ormsö
Maria Hasselblatt-Hasselblad, född den 23 mars 1900, Reval
Karl Viljamaa, född den 21 mars 1900, Reval
Katarina Hörnström, född Lindström den 29 mars 1900,
Ormsö

70 år

Johan Svärd, född den 3 jan 1905, Ormsö
Elfride Thomsson, född Stahl den 3 jan 1905, Rickul
Maria Fält, född den 5 jan 1905, Ormsö
Maria Brun, född Klanberg den 6 jan 1905, Nuckö
Fridolf Engman, född den 16 jan 1905, Rickul
Marga Krupp, född Malm den 18 jan 1905, Reval
Helene Mathiesen, född den 20 jan 1905, Nuckö
Alide Leemets, född Kanter den 15 febr 1905, Reval
Maria Malvik, född Berggren den 23 jan 1905, Ormsö
Johan Peterberg, född den 23 jan 1905, Ormsö
Herman Rosenborg, född den 24 jan 1905, Rågöarna
Maria Svärd, född Hammerman den 24 jan 1905, Ormsö
Gustav Lindström, född den 21 jan 1905, Vippal
Ksenia Pisarev, född den 5 febr 1905, Reval
Maria Öman, född Åkerman den 8 febr 1905, Ormsö
Maria Adelman, född Mägi den 10 febr 1905, Nuckö
Maria Nilsson, född Vestersten den 11 febr 1905, Nuckö
Eduard Viljamaa, född den 14 febr 1905, Vippal
Gertrud Gärdström, född Hörnström den 15 febr 1905,
Ormsö
Herman Vesterblom, född den 16 febr 1905, Nuckö
Alide Söderholm, född Laurisson den 17 febr 1905, Rickul
Leida Luks, född Kull den 19 febr 1905, Rickul
Linda Bergman, född Lauri den 4 mars 1905, Rickul
Fanny Köusson, född Luther den 4 mars 1905, Reval
Hilda Hermine Strickman, född Keelman den 9 mars 1905,
Korkis
Johanna Bertholm, född den 18 mars 1905, Rågöarna
Hermine Vikman, född Villberg den 18 mars 1905, Reval
Katarina Kornblom, född Blomman den 21 mars 1905,
Ormsö
Johannes Okerblad, född den 22 mars 1905, Rickul
Gertrud Svedberg, född Jonell, den 25 mars 1905, Ormsö
Birgitta Bäckman, född Wikström den 29 mars 1905, Ormsö

60 år

Maria Blomman, född Norrman den 1 jan 1915, Ormsö
Elvine Heyman, född Grönlund den 12 jan 1915, Rågöarna
Edvin Vesterholm, född den 12 jan 1915, Rickul

Benita Brus, född Bedman den 14 jan 1915, Nuckö
Leo Paul Georg Hansen, född den 17 jan 1915, Hapsal
Signe Rosen, född Brees den 23 jan 1915, Reval
Sofia Nyman, född den 25 jan 1915, Nuckö
Valdemar Gottfrid Österman, född den 9 febr 1915, Rickul
Lars Berggren, född den 19 febr 1915, Ormsö
Arvid Brandt, född den 22 febr 1915, Nuckö
Einar Ludvig Rosen, född den 28 febr 1915, Nargö
Maria Lilja, född Kornblom den 5 mars 1915, Ormsö
Armilde Elisabeth Simonsson, född Winkelberg den 15 mars
1915, Reval
Artur Koinberg, född den 21 mars 1915, Nuckö

50 år

Sylvia Ambros, född Viiburg den 1 jan 1925, Dorpat/Nömme
Armilde Ingeborg Johansson, född Alström den 2 jan 1925,
Ormsö
Johannes Leopold Granberg, född den 5 jan 1925, Nuckö
Aurelia Olivia Brun, född Brunberg den 6 jan 1925, Rickul
Otilja Katarina Ingeborg Alros, född Benholm den 8 jan
1925, Ormsö
Viktor Emanuel Grauverk, född den 9 jan 1925, Ormsö
Ingrid Ländkvist, född Tegelberg den 11 jan 1925, Rickul
Agneta Wallin, född Kornblom den 13 jan 1925, Ormsö
Axel Hallman, född den 14 jan 1925, Rickul
Gunnar Samuel Freiman, född den 19 jan 1925, Nuckö
Alida Gustafsson, född Öman den 20 jan 1925, Ormsö
Maria Gustafsson, född Andersin den 22 jan 1925, Ormsö
Greta Hamrén, född Vesterblom den 25 jan 1925, Ormsö
Ivar Tambat Saare, född den 28 jan 1925, Reval
Valter Fridolf Grönlund, född den 31 jan 1925, Rågöarna
Sven Helmut Talback, född den 31 jan 1925, Nuckö
Harald Erkas, född den 7 febr 1925, Odensholm
Ingrid Irene Holm, född Heyman den 7 febr 1925, Rickul
Dagny Irene Johansson, född Blomberg den 15 febr 1925,
Rickul
Gunnar Herbert Lemberg, född den 21 febr 1925, Nuckö
Ivar Brus, född den 24 febr 1925, Odensholm
Edvard Johannes Murman, född den 24 febr 1925, Ormsö
Johannes Gunnar Fagerlund, född den 1 mars 1925, Runö
Meinhard Harald Granberg, född den 1 mars 1925, Nuckö
Albin Edvin Sjöman, född den 1 mars 1925, Ormsö
Ivar Holm, född den 2 mars 1925, Ormsö
Egil Hamnholm, född den 3 mars 1925, Ormsö
Elvine Maria Beckman, född den 5 mars 1925, Ormsö
Axel Vladimir Arvik, född den 9 mars 1925, Ormsö
Hilda Alida Hamnholm, född Städ den 10 mars 1925, Ormsö
Hilda Fredlund, född Sjöström den 11 mars 1925, Ormsö
Elvira Viktoria Brunberg, född den 16 mars 1925, Rickul
Elin Marianna Hausman, född Pöhl den 16 mars 1925, Råg-
öarna
Axel Fridolf Söderkvist, född den 18 mars 1925, Ormsö
Algot Bertil Friberg, född den 23 mars 1925, Ormsö
Gunnil Beckman, född den 24 mars 1925, Ormsö
Mildred Aurelia Hamberg, född Vesterman den 25 mars
1925, Rickul
Lina Bäckström, född Liljebäck den 26 mars 1925, Ormsö